

Některé zajímavosti z amerického trestního procesu

Hynek FILIP, Petr ŠTĚPÁNÍK

Naším záměrem není podat vyčerpávající rozbor trestního řízení, jak je vedeno před soudy Spojených států, přesto se však pokusíme dostat názvu našeho článku a poskytnout zájemcům o americký právní systém určitou sumu o některých specifických procesněprávních i hmotněprávních institutech, se kterými se lze setkat právě jen u trestního soudu Spojených států. Dále se v této stati chceme pokusit o alespoň částečné zúctování s problémem, který je naší (a nejen naší) překladatelskou mûrou, to jest s absolutní neexistencí použitelných anglicko-českých slovníků právní terminologie. Proto v následujícím textu najdete za některými českými odbornými výrazy jejich anglické ekvivalenty či originály, přičemž jsme se snažili vybrat zejména termíny, jejichž překlad je obtížný nebo u kterých nejsou anglické ekvivalenty notoricky známé.

I. Věc

Faktickým základem celého našeho pojednání bude odvolací řízení (*appellate proceeding*) ve věci trestného činu vraždy, jehož se obžalovaný měl dopustit na své přítelkyni v květnu 1987 v Chelsea, ve státě Massachusetts. Řízení bylo vedeno před Vyším soudem hrabství Suffolk (*Suffolk County Superior Court*) ve dnech 20.–26.7.1993. Trestný čin byl spáchán zardoušením na místě značně vzáleném od nejbližších obydlí, obžalovaný byl v danou dobu pod vlivem alkoholu. Obžalovaný

svoji oběť po spáchání trestného činu na též místě zakopal. Zatčen byl až po více než roce ode dne spáchání na základě vlastního doznání učiněného před policejním úředníkem v Bendu, ve státě Oregon. U soudu první instance byl obžalovaný shledán vinným ze spáchání trestného činu vraždy druhého stupně, ovšem podal odvolání a věc se tak dostala před odvolací soud, kterým byl právě vyšší soud hrabství Suffolk v Bostonu, ve státě Massachusetts.

II. Účastníci řízení

Obžalovaný Scott, ročník 1964, pracoval v době spáchání trestného činu jako pomocný dělník a lékařské dobrozdání jej charakterizovalo jako alkoholika se sníženou inteligencí a nízkou rozlišovací a vyjadřovací schopností, jehož znalost čtení je na úrovni částečného analfabetismu. Při přelíčení se obžalovaný choval klidně, působil dojmem člověka smířeného s trestem. Slabší intelektuální vložky byly na způsobu jeho vyjadřování dobře patrné.

Jako obhájce vystupoval v procesu dr. Stephen Hrones, právní zástupce v Bostonu. Do funkce byl jmenován soudem na základě zákonného předpisu platného ve státě Massachusetts, podle něhož má každý z privátních advokátů massachusettské advokátní komory povinnost několikrát ročně hájit ex offio (*defend ex offio*). Kromě toho i v USA existuje instituce profesionálních veřejných obhájců (*public defenders*).

V této souvislosti považujeme za užitečné zdůraznit, že poskytování právních služeb v oblasti trestněprávní je i ve Spojených státech výsadou samostatných advokátů nebo malých kanceláří, protože v této oblasti záleží zejména na osobním renomé daného advokáta. S pravým opakem se setkáme v oblasti komerčněprávní, které dominují velké právní agentury. Strana žalující, tedy stát, byla v procesu zastoupena obvodním státním zástupcem, užívána je zkratka. Státem zde ovšem není míněna celá federace, ale pouze konkrétní jednotlivý stát, v našem případě Massachusetts, pod jehož jurisdikci trestní soudy spadají.

Přelíčení bylo řízeno profesionálním soudcem, o vině či nevině obžalovaného a klasifikaci jeho činu však v trestních věcech podle třetího dodatku k ústavě (*Third Amendment*) rozhoduje porota, složená pravidelně ze 12 porotců (*jurors*). Počet členů poroty (*jury size*) však není pevně stanoven a může být i menší než 12 (častý případ u tzv., obvodních soudů první instance). V procesech, které mohou trvat delší dobu, jsou ustanovováni náhradníci. Tuto porotu je však nutno odlišovat od tzv. velké poroty, pravidelně složené z 16 až 23 porotců a rozhodující o tom, zda bude proti podezřelému vydáno formální obvinění a bude poslán před soud první instance v protikladu k soudu odvolacímu. Pokud velká porota vydá rozhodnutí o nepřipustnosti soudního stíhání, trestní řízení končí. Porotci jsou vybíráni ze seznamu porotců, ve kterém jsou zaneseni občané daného soudního obvodu, včetně osob s právníčkým vzděláním. Porotci musejí být uvolněni ze zaměstnání a po první tři dny přelíčení jim zaměstnavatel platí mzdu. Od čtvrtého dne přelíčení poskytuje porotcům finanční náhradu stát. Porotci jsou během procesu soudcem vedeni

k tomu, aby nesledovali žádné zpravodajství o procesu, nepodávali o něm žádné informace a s nikým se neradili. Na verdiktu se musí porota shodnout jednomyslně.

V našem případě se porota skládala ze 12 porotců a dvou náhradníků ve věku 20 – 60 let, z toho byli tři černoši a devět bělochů (všichni ostatní účastníci přelíčení byli běloši). Sociálním postavením náležela většina porotců do nižší střední třídy a nebyla mezi nimi žádná výrazná osobnost, která jinak může sehrát v americkém trestním procesu významnou roli, protože ovlivní ostatní členy poroty a do určité míry tak může být porotou sama o sobě. Řízení se dále účastní zapisovatel, jehož úkolem je diktovat plné znění všech přednesů do protokolu a soudní zřízenec (*court officer*), který dohlíží na administrativu procesu, přijímá přísahy svědků (*oaths of witnesses*) atd.

III. Průběh přelíčení

Soudní jednání začíná vždy v devět hodin ráno, okolo dvanácté hodiny bývá přelíčení přibližně na hodinu přerušováno a pokračuje do čtyř hodin odpoledne. Záleží ovšem na soudci, zda využije všechnen čas, který má k dispozici, nebo zda v zájmu přehlednosti jednání ukončí pro daný den líčení už po skončení bloku vzájemně souvisejících přednesů.

A) Zahajovací řeči (*opening statements*)

Jde o vysvětlení skutkového základu věci (*facts*) ze strany státního zástupce i obhájce. V našem případě bylo již od počátku jasné, že trestný čin byl spáchán, ovšem nebylo až tak docela jasné, jak tento trestný čin kvalifikovat. Podle trestního práva státu Massachusetts lze rozlišit čtyři druhy neoprávněného zabití jiné osoby (*unjustified killing of another*):

- nechtěné zabití (*involuntary manslaughter*), definované jako případ, kdy „osoba, páchající trestný čin, který není těžkým zločinem nebo obvykle nevede k vážnému tělesnému poškození, či jednajíc v souladu se zákonem, ale bez dostatečné opatrnosti či požadované dovednosti neúmyslně a v důsledku nedostatečné kontroly nad svým jednáním zabije jiného“¹
- vědomé zabití (*voluntary manslaughter*), definované jako „zahití spáchané vědomě v náhlém afektu (*heat of passion*), například když dvě osoby spolu bojují v náhlé hádce a jedna z nich zabije druhou.“² Je to nezákonné ukončení lidského života bez zlé vůle (*malice*) a za okolností, vylučujících předem rozvážený a promyšlený záměr zabít (*intent to kill*). Kritériem, podle něhož se odlišuje nechtěné zabití od zabití vědomého, je nepřítomnost úmyslu zabít či spáchat jakýkoli nezákonný čin (*unlawful act*), který by obvykle vedl ke smrti či vážnému tělesnému poškození (*great bodily harm*).

¹ Model Penal Code, § 210.3 (1)(a)

² Model Penal Code, § 210.3 (1)(b)

- vražda druhého stupně (*murder „of the second degree“*) je protiprávní zabití jiného (*criminal homicide*), které „a) je spácháno záměrně (*wilfully*) či vědomě (*knowingly*), nebo b) je spácháno z bezohlednosti za okolností, které svědčí o naprosté absenci jakékoli úcty k hodnotě lidského života“³ a které nespádá do kategorie
- vražda prvního stupně (*murder of the first degree*), což je každá vražda, „spáchaná jedem (*perpetrated by means of poison*), zákeřně (*by lying in wait*) nebo jakýmkoli jiným záměrným, svévolným (*deliberate*) a předem promyšleným (*premeditated*) zabitím, nebo která je spáchána při páchaní nebo pokusu trestného činu zhářství, znásilnění, loupeže či vloupání.“⁴

Obecně lze říci, že vražda je nezákonné zabití lidské bytosti jinou osobou, spáchané se zlým úmyslem (*malice aforethought*), ať už skutečným nebo dovozovaným (*implied*). A právě na řešení otázky přítomnosti či nepřítomnosti zlého úmyslu se celý proces od této chvíle soustředil.

B) Výpovědi svědků (*testimonies of witnesses*)

Svědecké výpovědi směřují přirozeně především k důkladnějšímu objasnění skutkového stavu věci. Nejdříve jsou předvolávány svědkové obžaloby, následují svědkové obhajoby. V námi sledovaném procesu vyšly při svědeckých výpovědích najevo další, velmi závažné skutečnosti, kterým při úvodních projevech strany nevěnovaly pozornost. Přiznání k trestnému činu bylo obžalovaným učiněno v opilosti, přičemž však obžalovaný se značnou přesností popsal při následujícím policejním výslechu (*interrogation*) okolnosti činu, který spáchal, projevoval minimum lítosti nad svým jednáním a vůbec svým vystupováním vyvolával dojem, že na něj lze velmi dobře aplikovat onu klauzuli o naprosté absenci úcty k hodnotě lidského života. Zároveň nebylo příliš jasné, z čeho chce obhajoba dovodit existenci alespoň jednoho z faktorů, zlý úmysl potenciálně vylučujících, tedy náhlého afektu a silného vlivem alkoholu (*intoxication*). Otázku intoxikace by bylo dobré rozebrat poněkud podrobněji. V americkém právním systému se považuje čin, spáchaný v situaci, kdy osoba nemá plnou kontrolu nad svým jednáním v důsledku dobrovolného požití alkoholu či jiných omamných prostředků a jedů, za stejně trestný jako čin spáchaný ve stavu střízlivém, pokud je však pojmovým znakem (*necessary element*) trestného činu určitý specifický záměr nebo jiný stav mysli, může být při určování jeho přítomnosti či nepřítomnosti intoxikace brána v úvahu. Náhlý afekt (*heat of passion*), který je způsobitelný redukovat vraždu na zabití, je podle amerického právního řádu „takové intenzivní nebo prudké emocionální vzrušení (*intense or vehement emotional excitement*), vyvolávající násilné a agresivní jednání (*prompting violent and aggressive action*), které by přimělo průměrnou osobu jednat bez rozmyslu na základě okamžité

³Black's Law Dictionary, str. 1019

⁴tamtéž

tého popudu (*act on impulse without reflection*).“⁵

Obžaloba předvolává zejména policisty, kteří prováděli šetření ve věci, především ty, kteří prováděli onen inkriminovaný výslech obžalovaného po jeho doznání a kteří se účastnili hledání těla oběti. Obžaloba se pomocí svědeckých výpovědí snaží prokázat přítomnost zlého úmyslu a staví přitom především na těchto skutečnostech:

- (A) výpovědi obžalovaného po jeho doznání, která svědčila pro úmyslné a vědomé spáchaní trestného činu
- (B) způsobu, jakým byla vražda spáchána (zardoušení) a z toho plynoucího času (cca 6–7 minut) který musel uběhnout od okamžiku, kdy pachatel začal svoji obětí rdousit, do její smrti
- (C) místě vraždy, kterým byl neužívaný pozemek značně vzdálený od místa, kde obžalovaný s obětí trávil večer
- (D) skutečnosti, že obžalovaný podle vlastního, v době nálezů mrtvého těla neprokazatelného tvrzení kousl oběť do břicha, dle vlastní interpretace proto, aby vražda nemohla být přisouzena nikomu jinému. Tuto skutečnost se obžaloba snažila interpretovat jako důkaz racionálního uvažování obžalovaného.
- (E) chování obžalovaného den po činu, kdy na dotaz matky oběti ohledně její dcery zcela chladnokrevně odpověděl, že nemá ponětí, kde jeho přítelkyně je a že je mu to vlastně jedno

Obhajoba se především snaží zdůraznit tu skutečnost, že k zabití došlo podle tvrzení obžalovaného v hádce, a tudíž v afektu, navíc kombinovaném s vlivem alkoholu. Obhájce se soustředí na vyvracení prvních tří argumentů obžaloby, když proti prvnímu účinně vystupuje zpochybňováním důvěryhodnosti policejních úředníků, kteří prováděli výslech. V první řadě upozorňuje obhajoba na skutečnost, že policisté uváděli v písemných záznamech o výslechu, že obžalovaný byl v podnapilém stavu, což bylo mimo veškerou pochybnost prokázáno přehráním magnetofonového záznamu výslechu, že však před soudem tvrdili (jakoby účelově) že obžalovaný byl jen mírně opilý (*mildly intoxicated*) a že tudíž všechna jeho tvrzení odpovídala skutečnosti. Dále obhajoba zjistila, že policisté nedodrželi řadu pravidel pro tzv. čtení práv (*mirandizing, reading of rights*), což je úkon nezbytný k tomu, aby mohla být fakta, získaná výslechem zadržného, prezentována před soudem jako důkazní prostředek. Čtení práv je založeno na precedentu *Miranda v. Arizona* a spočívá v tom, že před výslechem osoby, na kterou byla uvalena vazba nebo jejíž osobní svoboda byla jinak omezena, musí být této osobě vysvětleno, že

1. má právo mlčet,
2. každý její výrok proti ní může být použit jako důkaz,
3. má právo na přítomnost advokáta a
4. nemá-li na advokáta prostředky, bude jí přidělen z moci úřední.

⁵Black's Law Dictionary, str. 721

Zároveň je stanoveno, že práva musí být čtena z předepsaného formuláře a že tento formulář musí vyslychaná osoba podepsat. Právě v těchto bodech policisté svoji povinnost porušili. Vzhledem k tomu, že soubor pravidel, vyplývajících ze zmíněného precedentu (*Miranda Rule*), už má v americkém trestním právu procesním (*criminal procedure*) nezastupitelnou úlohu, vrhá jeho porušení značný stín na věrohodnost výpovědi daného policejního úředníka.

Obhajoba se dále obrátila proti tvrzení obžaloby, že obžalovaný nemohl být v afektu po tak dlouhou dobu. Zároveň se dr. Hrones pokusil skrze výpověď znalce (*expert witness*) z oboru soudní psychologie (*forensic psychology*) podpořit ten pohled na obžalovaného, který jej ukazoval jako osobu s velice nízkou inteligencí, osobu neschopnou jakéhokoli důkladněji plánovaného činu, která je navíc trvale závislá na alkoholu. Znalecká výpověď (*expert testimony*) konstatovala, že afekt může trvat i několik hodin a že se v daném případě (mimo jiné prý oběť obžalovanému řekla, že s ním čeká dítě a že jestli odjede do Oregonu, kam občas jezdil, nechá si udělat potrat), kde se navíc, jak potvrdili jiní svědkové, hádky mezi obžalovaným a obětí již vyskytly a kde je fakticky snižená přičetnost (*sanity*) pachatele, skutečně mohl objevit.

Pokud jde o způsob, jakým je získávána znalecká výpověď, je poněkud odlišný od našeho. V USA neexistují žádné seznamy soudních znalců a každá strana může předvolat libovolného svědka, předložit důkazy (*evidence*) o tom, že tato osoba „má zvláštní znalosti či dovednosti v nějakém oboru vědy či lidského poznání, které nejsou vlastní průměrnému člověku a které má znalec díky svým odborným studiím či zkušenostem.“⁶ Je potom na soudci, zda přizná danému svědkovi statut znalce, tedy právo podat svědectví a „pomoci tak porotě pochopit složité a odborné záležitosti, které se vymykají chápání průměrného laika (*average lay person*).“⁷

Zcela proti obžalobě se obrátilo její tvrzení, podložené mapou města Chelsea se zaznamenanou trasou, kterou musel obžalovaný s obětí projít k místu činu, že totiž obžalovaný zavedl svoji oběť na odlehlé a zřídka navštěvované místo, kde ji potom zavraždil. Obhajoba kontrovala svědecky podloženým konstatováním, že konkrétně obžalovaný s obětí toto místo navštěvovali už předtím. Navíc žalobcovo tvrzení vyvolalo pravděpodobně v porotě dojem, že se snaží proti obžalovanému vymoci verdikt o vraždě prvního stupně, tedy vraždě úkladné, který nepřijala už porota u soudu prvního stupně.

Zvláštní výjimkou z veřejnosti procesu je institut uzavřeného jednání právních zástupců stran (*counsels*), které spočívá v krátké výměně názorů na některou procedurální otázku, objevující se zejména poté, co některá ze stran podala námitku (*objection*). Porada se odbyvá u stolu soudce a je jí přítomen také zapisovatel. Porota je z této porady vyloučena, protože se netýká faktické, ale pouze procedurální stránky věci.

Námítky jsou při americkém procesu zcela běžné, v drtivé většině jsou však soudcem zamítnuty jako neopodstatněné (*unsubstantiated*). De facto jedinou přijímanou

⁶Black's Law Dictionary, str. 578

⁷Black's Law Dictionary, str. 578

námitkou byla při tomto přelíčení námitka subjektivity svědecké výpovědi (například v případech, kdy policisté tvrdili, že obžalovanému něco bylo známo, ačkoli to dotyčný policista samozřejmě nemohl vědět). Právě v souvislosti s námitkami, konzultacemi stran, závěrečnou instrukcí atd. vystupuje do popředí role soudce, jehož profesionalita má na průběh a bezpochyby i výsledek procesu značný vliv.

IV. Rozsudek

Rozsudek je rozdělen do dvou částí. Nejdříve je porotou vynesena verdikt (*general verdict*) o vině či nevině obžalovaného a teprve v tom případě, když porota shledá obžalovaného vinným, vyměří soud trest. Vynesení verdiktu předchází závěrečné řeči (*summations*) právních zástupců stran a instrukce (*instruction*) v miz soudce předčítá porotě možnosti verdiktu (v našem případě od osvobození (*acquittal*) přes zabití až po vraždu) a vysvětluje jí, o co se má opírat při stanovení svého rozhodnutí, přičemž zejména zdůrazňuje rozdíl mezi důkazem přímým (*direct evidence*) a důkazem nepřímým (*circumstantial evidence*). Po instrukci se porota odehere do porotní místnosti, kde má de iure neomezenou dobu na to, aby se usnesla na jednomyslném rozhodnutí o vině, respektive klasifikaci trestného činu.

Jak nám ale řekl obhájce, bývá celkem obvyklé, že se porota již první den usnese na verdiktu a proces končí. Při procesech, o něž je velký zájem veřejnosti, může soud nařídít v zájmu neovlivňování porotců jejich izolaci (*sequestration of jury*) od veřejnosti, tzn. že porotci jsou po celou dobu, kdy soud nezasedá, v péči soudních orgánů v hotelu či na jiném místě veřejnosti nepřístupném. V našem případě se však k velkému překvapení všech zúčastněných porota shodla na verdiktu již po hodině jednání, když seznala obžalovaného vinným z trestného činu vědomého zabití, pro který zná trestní právo státu Massachusetts trest odnětí svobody (*imprisonment penalty*) na dobu 18 – 20 let (*the term of 18 to 20 years*) s možností podmínečného propuštění (*parole*) po odpykání dvou třetin trestu.

Přesto však výsledek procesu znamenal vítězství obhajoby, protože trestný čin vraždy, tj. trestný čin, za který byl obžalovaný odsouzen soudem prvního stupně, se trestá odnětím svobody na doživotí (*life imprisonment*) s možností podmíněného propuštění nejdříve po patnácti letech.

Literatura :

- [1] ———, Black, Henry C., *Black's Law Dictionary*, Sixth Edition, St. Paul, West Publishing Co., 1990
- [2] *The Constitution of the United States*
- [3] Garner, Bryan A., *A Dictionary of Modern Legal Usage*, New York, Oxford University Press, 1990

* * *

SUMMARY

*Some observations on american
criminal proceedings*

The article deals with some particularly American aspects of court proceedings, being based on the personal experience the authors gained this year in Boston, Massachusetts. The objective of the text is to give a testimony on the course of criminal court proceedings and pick up certain specific institutions (counsels, jury, expert witnesses, classification of the crime etc.) so as to provide a more detailed description thereof. To promote better understanding of English law terminology the authors tried to give the English equivalents to Czech technical terms.